

EKONOMI-
HÖGSKOLAN

Jämkning av avtalade ansvarsbegränsningar i kommersiella avtal

När är ansvarsbegränsningar oskäligen enligt 36 §
Avtalslagen?

Cecilia Enochson

INSTITUTIONEN FÖR HANDELSRÄTT

Affärsjuridisk kandidatuppsats

15 högskolepoäng

HARH13

VT 2024

Sammanfattning

Avtalsfrihet är en grundläggande princip inom avtalsrätten, vilket innebär att parter är fria att själva bestämma vilka de vill ingå avtal med och vad de vill inkludera i ett avtal. I sitt avtal kan parterna ofta också välja att begränsa det ansvar som de eller någon av dem annars har. Exempelvis kan avtalet innehålla ansvarsbegränsningar från skadestånd eller beloppsbegränsningar av det kontraktuella skadeståndsansvaret.

I likhet med avtalsvillkor i stort kan ansvarsbegränsningar sättas åt sidan helt eller jämkas med stöd av den avtalsrättsliga generalklausulen i 36 § Avtalslagen (1915:218), om de framstår som oskäligen. Denna uppsats handlar om avtalade ansvarsbegränsningar i kommersiella avtal och när dessa anses oskäligen enligt 36 § AvtL.

Det finns ett antal faktorer som blir relevanta att ta i beaktning när HD bedömer ifall en ansvarsbegränsningsklausul borde jämkas eller inte. Partförhållandena, omständigheterna och vårdslöshet är saker som behövs tas i beaktning samt att en helhetsbedömning behövs göras av varje enskilt fall. Detta gör att bedömningen blir väldigt kontextuell och det är svårt att hitta ett exakt mönster till exakt vad som avgör när en ansvarsbegränsningsklausul ska jämkas eller inte.

Ämnesord: Avtal, ansvarsbegränsningar, 36 § Avtalslagen, ansvarsbegränsningsklausuler, oskälighet, avtalstolkning

Abstract

The freedom of contract is a principle in common contract law, freedom of contract means that two parties are free to arrange the content of the contract however they like. Because they are free to dispose of the contract themselves, they can choose to include a disclaimer clause. However, there are restrictions. Parties can not include disclaimer clauses however they like because to minimize and counteract abuse that can arise with freedom of contract, the clauses need to be controlled to a certain degree. The method that is used when controlling a disclaimer clause is 36 § of the Contract Act (Avtalslagen) There are a few relevant factors that need to be considered when dealing with if a disclaimer clause needs to be controlled or not. Are the parties equal, what are the circumstances and have one of the parties been acting carelessly? The questions of when a disclaimer clause can seem unreasonable is based on an overall assessment of the case. Because all cases are different, it can be difficult to find a pattern of when 36 § can be applied on a disclaimer clause and when it cannot.

Keywords: Contract, limitation of liability, 36§ of the Contract Act, disclaimer clause, unreasonable terms, contract interpretation

Innehåll

Sammanfattning	3
Abstract	4
Förkortningar	7
1. Inledning	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Metod och material	9
1.4 Disposition	10
2. Skadestånd på grund av avtalsbrott	12
2.1 Påföljder av avtalsbrott och skadeståndets funktion	12
2.2 Inom-och utomobligatoriskt skadestånd	13
2.3 Skadetyper	14
2.4 Adekvat kausalitet, oaktsamhet, kontrollansvar och normskydd	14
3. Avtalade ansvarsbegränsningar	17
3.1 Allmänt om ansvarsbegränsningar	17
3.2 Ansvarsbegränsning i standardavtal	18
3.3 Begränsning från ansvar och grov vårdslöshet	20
4. Tolkning av ansvarsbegränsningsklausuler	22
4.1 Relevansen av tolkning	22
4.2 Oklarhetsregeln	23
4.3 Restriktiv tolkningsmetod	24
4.4 Dold kontroll	24
5. Jämkning av ansvarsbegränsningsklausuler	26
5.1 36 § Avtalslagen och dess innehåll	26

5.2 Rättsföljderna av 36 § Avtalslagen	27
5.3 Bedömning av oskäligen avtalsvillkor	28
5.4 Omständigheter vid ingående av avtal och dess innehåll	28
5.5 Senare inträffade förhållanden	30
5.6 Partsförhållanden	31
5.7 Oaktshetskravet	34
6. Avslutande kommentarer och analys	37
7. Källförteckning	40

Förkortningar

AvtL	Avtalslagen (1915:218)
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop	Proposition
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Inom den kommersiella avtalsrätten är avtalsfrihet en viktig princip som innebär att parter är fria att välja vad ett avtal ska innehålla och vem de ingår avtal med. Sådana avtal som sker i vardagen tänker de flesta inte på, och de är därför okomplicerade. De komplicerade avtalen uppstår oftast i affärslivet, där två parter ska vara överens och ingå en affär. Om avtalsparterna är olikställda och en part är i en svagare sits än den andra, eller om ett villkor är oskäligt finns det en risk att en tvist uppstår.

En följd av avtalsfriheten är att en part kan välja att begränsa sitt ansvar genom att inkludera en ansvarsbegränsningsklausul, dessa klausuler är till för att hantera risker som kan uppstå i ett avtal. De används för att skydda parterna från omfattande skadeståndsansvar eller andra förpliktelser som kan uppstå.

Det är viktigt att en part har möjlighet till ansvarsbegränsningar för att parterna ska känna sig trygga med att ingå ett avtal, men trots att möjligheten finns så existerar begränsningar i hur långt en part kan begränsa sig, för att avtal inte ska bli oskäliga. Om en ansvarsbegränsning anses oskälig kan den jämkas eller sättas helt åt sidan.

I 36 § avtalslagen (1915:218) (AvtL) finns en begränsning som gör det möjligt för domstolen att jämka, eller till och med ogiltighetsförklara, ett avtalsvillkor som är oskäligt. 36 § AvtL är viktig för att kunna upprätthålla en balans och rättvisa i avtalet, detta blir särskilt betydelsefullt där parterna är ojämbördiga eller en part har utnyttjat sin starkare ställning.

För att kunna göra en ordentlig bedömning av en ansvarsbegränsnings skälighet är det viktigt att tolka avtalet och ansvarsbegränsningsklausulen. Detta är viktigt då det finns flera olika faktorer att ta i beaktning för att domstolen ska kunna göra en korrekt bedömning, och för detta krävs tolkning av avtalet och dess villkor då det finns olika sätt att tolka ett avtal, och en tolkning måste kommas fram till innan en bedömning görs. Tolkningen leder i sin tur till antingen jämkning av ett villkor eller att villkoret anses skäligt och får vara kvar i avtalet. Både ansvarsbegränsningsklausulernas oskälighet samt tolkningen av ansvarsbegränsningar kommer att tas upp i uppsatsen.

Det är svårt att hitta ett exakt mönster i vad som anses oskäligt eller inte, därför kommer uppsatsen att undersöka detta för att försöka få en klarhet i vad domstolen tar i beaktning vid en bedömning av oskälighet.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka vad som krävs för att det ska vara motiverat att jämka avtalade ansvarsbegränsningar i kommersiella avtal. I denna studie avser kommersiellt avtal ett avtal mellan näringsidkare, det vill säga företag. Reglerna är dock liknande för både konsumentavtal (mellan privatperson och företag) och kommersiella avtal, så de regler för konsumentavtal som nämns i praxis är liknande de regler som gäller för kommersiella avtal.

Uppsatsen kommer att studera 36 § AvtL i kontexten av avtalade ansvarsbegränsningar, specifikt ansvarsbegränsning från skadestånd. Där en part begränsar sitt ansvar genom att begränsa beloppet parten betalar om skadestånd uppstår.

För att kunna uppnå mitt syfte med uppsatsen är frågeställningarna i uppsatsen:

Vad krävs för att 36 § AvtL ska kunna begränsa en ansvarsbegränsningsklausul i ett avtal?

Vad är en ansvarsbegränsning och hur ska den tolkas?

Uppsatsens två frågeställningar är relevanta då det finns en oklarhet i när en ansvarsbegränsningsklausul anses oskälig, eftersom det finns flera faktorer som spelar in i bedömningen. Tolkningsfrågan är relevant då tolkningen av avtalet har en stor betydelse vid bedömningen och för resultatet av ifall en ansvarsbegränsningsklausul anses oskälig eller inte. Ett villkor kan tolkas så att det anses antingen oskäligt eller skäligt, det är därför ett villkor måste tolkas innan en påföljd kan bestämmas.

1.3 Metod och material

Jag kommer att använda rättsdogmatisk metod för att ta reda på min frågeställning. Detta innebär att jag kommer att använda mig av rättskällor så som förarbeten, rättspraxis och litteratur.¹ När en rättsdogmatisk metod används analyseras argument som kan stå för eller emot lösningar på ett problem i form av en rättsfråga.² Den

¹ Jan Kleineman, *Rättsdogmatisk metod I*: Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), Juridisk metodlära, 1. uppl. Studentlitteratur, Lund, 2013, 21.

² *Ibid*, 36.

rättsdogmatiska metoden har ett praktiskt syfte.³ I detta fall analyserar jag rättskällor för och/eller emot en lösning på ett att få en klarare bild av vad som gäller. De relevanta rättskällor som jag kommer använda består av 36 § och dess förarbeten vilket är Prop. 1975/76:81 och SOU 1974:83 samt relevanta prejudikat och litteratur.

I den här uppsatsen behandlas specifikt NJA 2017 s. 113 och NJA 2022 s. 354 för att få en bättre bild av ansvarsbegränsning vid skadestånd och jämkning av ansvarsbegränsningar. Dessa två rättsfall belyser hur Högsta domstolen har hanterat frågor angående ansvarsbegränsningar och skäligheten i dessa. NJA 2017 s. 113 behandlar grov vårdslöshet, och detta var det första fallet där grov vårdslöshet ansågs ha blivit en del i oskälighetsbedömningen, därför är det relevant att ta upp. NJA 2022 s. 354 är det senaste rättsfallet som behandlar ansvarsbegränsningar och är därför väldigt relevant.

För att få en bättre och mer analyserad förståelse för olika partsförhållanden i kommersiella avtal samt en bättre förståelse för ansvarsbegränsning.

1.4 Disposition

Uppsatsen börjar med en bakgrund för att få en idé om vad uppsatsen ska handla om, det vill säga ansvarsbegränsningar och att dessa går att jämka med hjälp av 36 § AvtL.

Därefter kommer kapitel 2 som behandlar skadestånd och vad som gäller vid skadestånd på grund av ett avtalsbrott. I kapitel 2 kommer påföljderna av ett avtalsbrott i förhållande till skadestånd tas upp, inom-och utomobligatoriskt skadestånd, skadetyper samt adekvat kausalitet, oaktsamhet och kontrollansvar.

I kapitel 3 ges en allmän beskrivning av avtalade ansvarsbegränsningar och innebörden av detta, ansvarsbegränsning i standardavtal samt begränsning från ansvar och grov vårdslöshet.

Kapitel 4 tar upp tolkning av ansvarsbegränsningar, relevansen av att tolka ansvarsbegränsningsklausuler och varför det är relevant att göra.

Oklarhetsregeln tas upp i 4.2 då oklarhetsregeln kan användas vid oklarheter i ett avtal. Samt den restriktiva tolkningsmetoden och dold kontroll. Öppen kontroll får

³ Kleineman, *Rättsdogmatisk metod*, 46.

en liten introduktion för att förstå skillnaden mellan dold och öppen kontroll då detta är relaterat till tolkning av oskälighet.

Tolkningen av ansvarsbegränsningsklausuler är viktigt då resultatet (jämkning) kan bli relevant eller inte beroende på hur ansvarsbegränsningen tolkas, ifall den anses oskälig eller inte.

Kapitel 5 behandlar jämkning av ansvarsbegränsningsklausuler. Vid jämkning används 36 § Avtalslagen (1915:218), därför börjar kapitel 5 med att gå igenom 36 § AvtL och vad den innehåller för bestämmelser samt rättsföljderna av 36 § AvtL. Från och med avsnitt 5.3 och fram till 5.6 kommer uppsatsen in på själva bedömningen av oskäliga avtalsvillkor, omständigheter som tas i beaktning samt vikten av partsförhållandet i avtalet. NJA 2017 s. 113 och NJA 2022 s. 354 tas också upp i avsnitt 5.6 för att visa på att partsförhållandet har en relevans samt. Sist i kapitel 5 tas oaktsamhetskravet upp då detta har en stor relevans vid en bedömning av oskälighet och därför ges den extra fokus.

Uppsatsen avslutas med kapitel 6, kommentarer och en analys av uppsatsen för att sedan finna en källförteckning i kapitel 7.

2. Skadestånd på grund av avtalsbrott

Oavsett vilket typ av avtal det handlar om finns det alltid påföljder ifall det uppkommer ett avtalsbrott. Ett avtalsbrott uppstår när en part inte presterar enligt vad som blivit överenskommet vid ingåendet av avtalet. Det kan vara utebliven, försenad eller en felaktig prestation, som framkommer av Avtalslagen (1915:218). En av dessa påföljder är skadestånd.

Skadeståndsrätten har sin utgångspunkt i Skadeståndslagen (1972:207) (SkL). För att utlösa skadestånd krävs att en skada ska ha skett, enligt 2 kap 1 § SkL. Enligt 1 kap 1 § SkL ska bestämmelserna i denna lag tillämpas så länge inget annat föreskrivs eller följer av avtalet. När Skadeståndslagens tillämpas behövs det beaktas att det finns oskrivna avtalsrättsliga skadeståndsregler som kompletterar reglerna.⁴ Villkoren i ett avtal kan även avvika från SkL:s regelverk. Avtalen kan innefatta klausuler som till exempel utvidgar eller begränsar skadeståndsansvaret. Vilket villkor som helst kan ta avsteg från de allmänna skadeståndsreglerna, och då måste de villkoren bedömas med allmänna obligationsrättsliga regler.⁵

2.1 Påföljder av avtalsbrott och skadeståndets funktion

I kommersiella avtal finns ett antal påföljder som aktualiseras vid avtalsbrott. Påföljden i fokus är skadestånd, men det finns även möjlighet för en part att kräva fullgörelse av avtalet, vilket innebär att ett avtal ska fullgöras och en part kan stå kvar vid att avtalet ska fortgå tills det blivit fullgjort.⁶ Hävning är också en möjlig konsekvens, ifall ett avtal inte fullbordats ska en part kunna häva avtalet. En hävning innebär då att prestationerna i avtalet återgår och det finns ingen skyldighet för parterna att fullgöra några förpliktelser eller framtida prestationer. Prisavdrag är också möjliga påföljder.⁷ Ett prisavdrag ska motsvara den summan som det kostar för parten att få felet som uppstått avhjälp.⁸

⁴ Prop. 1972:5. Kungl. Maj:ts proposition med förslag till skadeståndslag m.m., 449.

⁵ Prop. 1972:5, 450.

⁶ Jan Hellner, Richard Hager, Annina H Persson., *Speciell avtalsrätt II: kontraktets rätt Första häftet Särskilda avtal*, Sjunde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2019, 127.

⁷ Ibid, 128.

⁸ Ibid, 132.

Funktionen av just skadestånd är reparativ, vilket betyder att den som lidit skada får ersättning för kostnader som uppstått, till exempel förlust av egendom.⁹ Den reparativa funktionen innebär att den skadelidna ska sättas i en ekonomisk ställning som är den samma som ifall skadan aldrig inträffat.¹⁰ Skadestånd har även en preventiv funktion, som innebär att skadeståndets verkan ska förhindra skador.¹¹ Idén är att personer är mer försiktiga ifall det finns risker att deras agerande kan innebära negativa konsekvenser ekonomiskt.¹²

Sammanfattningsvis krävs det att det måste föreligga ett giltigt avtal, själva avtalsbrottet ska ha orsakat en skada som är ersättningsgill, och skadan behöver ha en närhet till avtalsbrottet. Det måste alltså finnas adekvat kausalitet som kommer tas upp längre ner.¹³ Men innan uppsatsen går in på adekvat kausalitet kommer inom- och utomobligatoriskt skadestånd samt skadetyper tas upp för att få en förståelse för vilka skadetyper och skadestånd som finns för att efter det gå in på adekvat kausalitet och oaktsamhet bland annat.

2.2 Inom- och utomobligatoriskt skadestånd

När skadestånd blir aktuellt finns det två sätt att avgöra skadeståndsansvaret, dessa två områden inom skadeståndsrätten kallas inomobligatoriskt och utomobligatoriskt.

Den inomobligatoriska skadeståndsrätten blir aktuell när skadeståndsansvaret i ett avtalsförhållande bestäms mellan parterna med utgångspunkt i själva avtalet, eller med utgångspunkt i regler som knyter an till kontraktsförhållandet. Medan utomobligatoriskt skadestånd innebär att skadeståndsansvaret inte har sin grund i ett kontraktsförhållande.¹⁴

Så den lagstiftning som är aktuell är skadeståndslagen, där det då framkommer att en skada ska ersättas. Men förutom SkL kan även annan lagstiftning användas i skadeståndsfrågor, så som till exempel Köplagen (1990:331) och Konsumentköplagen (2022:260) vid inomkontraktuellt skadestånd. När det kommer till inomobligatoriska

⁹ Marcus Radetzki, Jan Hellner, *Skadeståndsrätt*, 12:e upplagan, Nordstedts juridik, 2023, 37.

¹⁰ *Ibid*, 23.

¹¹ Radetzki & Hellner, *Skadeståndsrätt*, 40.

¹² Christina Ramberg, Malmströms *Civilrätt*, 27:e upplagan, Stockholm: Liber, 2022, 334.

¹³ Johan Adestam, Niklas Arvidsson, *Avtalsbrott och skadestånd – skuldprincipen i svensk avtalsrätt*, Svensk Juristidning, 2021, 48.

¹⁴ Radetzki & Hellner, *Skadeståndsrätt*, 23.

förhållanden kan SkL anses mer som en reserv som kan hjälpa till och ge en lösning ifall andra allmänna regler om skadestånd inte gör det. Icke lagfasta principer tillämpas endast ifall de inte går emot lagens bestämmelser.¹⁵

2.3 Skadetyper

Det finns flera olika typer av skador som kan uppstå där skadestånd kan bli en aktuell påföljd. De typer av skador som finns, där skadestånd blir aktuellt, är personskada, förmögenhetsskada, sakskada och ideell skada, som framkommer i kap 2 SkL. Personskador är fysiska skador på människor, förmögenhetsskador innebär utebliven vinst eller en ökad kostnad, alltså ekonomisk skada. Till exempel framkommer det i 27 § Köplagen (1990:931) (KöpL) att en köpare kan få ersättning för dröjsmål om säljaren inte visar att dröjsmålet beror på hinder utanför säljarens kontroll. Sakskador är skada på egendom eller förlust av egendom. Ideell skada är skada på den personliga integriteten. När det kommer till förmögenhetsskada är detta skadeståndsansvar begränsat och ansvaret föreligger ifall skadan skett genom brott, enligt 2 Kap 2 § SkL.

Skador är indelade i två kategorier, indirekt samt direkt skada och förlust. Direkta skador är oftast lättare att förutse än en indirekt skada. Direkta skador är tydligare och därför åligger ett striktare ansvar när det handlar om direkt skada än om det handlar om indirekta skador.¹⁶

2.4 Adekvat kausalitet, oaktsamhet, kontrollansvar och normskydd

Adekvat kausalitet samt oaktsamhet är två begrepp som blir viktiga vid skadestånd. Vid ett avtalsbrott kan domstolen titta på ifall det finns adekvat kausalitet som ledde upp till skadan eller om en part har varit oaktsam i sitt agerande för att bedöma ifall skadestånd är en aktuell påföljd.

Adekvat kausalitet innebär att det finns ett samband mellan en parts agerande och själva skadan. En skada uppstår alltså på grund av en parts agerande. Skadan behöver ligga i farans riktning, den behöver anses förutsägbar och inte helt slumpmässig för att det ska finnas adekvans. Dock kan det hända att en händelse saknar adekvans, även om det finns ett orsakssamband. Det finns ett krav på adekvans för att

¹⁵ Prop 1972:5, 449.

¹⁶ Prop. 1988/89:76, 47.

skadeståndsansvaret ska vara av en rimlig grad. Begreppet finns heller inte definierat i lagtext utan har utvecklats genom praxis.¹⁷

En part som har varit oaktsam i sitt agerande kan också komma att bli skadeståndsskyldig. Enligt de allmänna kontraktsrättsliga principerna är en part skadeståndsskyldig till följd av att ett avtalsbrott uppstått, men i allmänhet förutsätter skadeståndsskyldigheten att oaktsamhet förekommit om inte annat följer av särskild lagstiftning.¹⁸

Oaktsamhet är även kallat culpa, culparegeln innebär att en part med uppsåt eller vårdslöshet (dolus eller culpa) orsakat en sakskada eller personskada och ska ersätta denna, som framkommer i 2 kap 1 § SkL. Culpaansvar innebär då att en part som av oaktsamhet orsakat en skada ska ersätta den skadan. När en bedömning angående culpa görs grundar domstolen sin bedömning på praxis och lag så långt detta är möjligt.¹⁹ En culpabedömning kan delas in i kategorier, fria culpabedömningar samt handlingsnormsgrundade culpabedömningar. Bedömningen utgår då från normer, till exempel lagstiftning. Fri culpabedömning innebär att man utgår från att en parts beteende prövas genom att avväga olika faktorer.²⁰

Oaktsamhet är en central del i bedömningen av avtal, därför kommer oaktsamhet tas upp i kapitel 5 igen.

Det finns även en annan ansvarsform inom skadeståndsrätt vilket är kontrollansvar. Vid kontrollansvar uppkommer en skadeståndsskyldighet så länge den avtalsbrytande parten inte kan visa att avtalsbrottet berodde på ett hinder som låg utanför partens kontroll, och heller inte gick att förutse vid ingåendet av avtalet och vars följder inte kunde undvikas. Till skillnad från culpaansvaret så blir en part skadeståndsskyldig ifall hindret är kontrollerbart även om parten inte agerat klandervärt.²¹

¹⁷ Ramberg & Malmström, *Civilrätt*, 351.

¹⁸ *Ibid*, 49.

¹⁹ Radetzki & Hellner, *Skadeståndsrätt*, 124.

²⁰ Lexino lagkommentar till Skadeståndslagen (1972:207) 2 kap 1 §. Märten Scultz. Hämtad 2024-05-19 JUNO

²¹ Prop. 1988/89:76, 110.

För att avsluta kapitlet finns det en metod som används för att avgöra vad som inte ger rätt till ersättning, kallad normskyddsläran. Metoden avgör vad som faller utanför skyddsnormen av en bestämmelse.²²

Normskyddsläran finns för att lättare kunna bestämma gränsen på ett skadestånd och är läran som utvecklats av rättspraxis då det ibland kan ifrågasättas vilka intressen som den skyddar och inte och det behövs utvecklas hur den ska tillämpas i praktiken.²³

²² Radetzki & Hellner, *Skadeståndsrätt*, 201.

²³ Prop. (1972:5), s. 330

3. Avtalade ansvarsbegränsningar

Uppsatsen fokuserar på ansvarsbegränsningar av skadestånd inom kommersiella avtal. Ansvarsbegränsning innebär att en part antingen kan friskriva sig från ansvar helt eller delvis begränsa sitt ansvar. När en part friskriver sig ansvar helt benämns detta i vanliga fall som ansvarsfriskrivning, och när en part begränsar sitt ansvar benämns det som ansvarsbegränsning. I den här uppsatsen kommer begreppet ansvarsbegränsning inkludera både ansvarsfriskrivningar och ansvarsbegränsningar när begreppet nämns härnäst. En ansvarsfriskrivning är en typ av ansvarsbegränsning och genom att använda ett av begreppen underlättar det uppsatsen.

En part kan framföra sin vilja att friskriva sig från ansvar genom att skriva detta i en så kallad friskrivningsklausul i avtalet. Alternativt en ansvarsbegränsningsklausul ifall parten vill begränsa sitt ansvar men inte friskriva sig helt.

En ansvarsfriskrivning avser en klausul som begränsar en parts förutsättning till att göra en påföljd gällande. Ansvarsbegränsning avser en begränsning av ett skadestånd genom en beloppsgräns. Det vill säga ett belopp begränsas till en viss summa.²⁴

Anledningen till att en part vill begränsa sitt ansvar genom en ansvarsbegränsningsklausul kan som exemplet visar, vara för att minska risken för höga skadeståndskostnader vid ett eventuellt avtalsbrott.

3.1 Allmänt om ansvarsbegränsningar

En friskrivningsklausul är ett villkor där en part friskriver sig helt eller delvis från en varas kvalité när denne blivit såld eller helt friskriver en part från skadeståndsansvar.²⁵ Syftet med klausulerna är att helt eller delvis befria, eller begränsa, en parts ansvar. I kommersiella avtalsförhållanden är det vanligt att använda klausuler som begränsar ansvar för att begränsa risken att parten ska drabbas av kostnader som inte

²⁴ prop. 1975/76:81, 143.

²⁵ SOU 1974:83, 174.

kunde förutses.²⁶

Ansvarsbegränsningsklausuler kan vara individuellt avtalade eller standardiserade, för att en klausul ska vara en del av ett avtal behöver detta vara avtalat mellan parterna. Vid standardkontrakt behöver dessa bli införlivade för att vara del av avtalet. Detta kommer tas upp i nästa avsnitt.

Lundmark framhåller att en part blir friskriven antingen helt eller delvis från ansvar. Antingen från ansvar av en omständighet eller ett specifikt handlande.²⁷ Enligt Lundmark kan en friskrivningsklausul delas in i två kategorier, antingen från utgångspunkten att de träffar själva ansvarsgrunden som sådan, eller endast dess omfattning.²⁸ Det förstnämnda skulle då anses som en ansvarsbegränsning enligt Lundmark. Vid en friskrivning friskriver man sig helt så länge inte friskrivningsklausulen jämkas. Men genom ansvarsbegränsning kan man åta sig att max betala ett visst belopp, och därigenom begränsa sitt ansvar. Lundmark skriver om att en part kan friskriva sig från olika typer av påföljder, han skriver att olika påföljdsfriskrivningar endast är ansvarsbegränsande.²⁹

Man kan beteckna friskrivningar på olika sätt beroende på vilket ändamål de har. En påföljdsfriskrivning avser de villkor som inskränker påföljder av ett kontraktsbrott. Dessa påföljdsfriskrivningar kan delas in i antingen ansvarsfriskrivning eller ansvarsbegränsning.

3.2 Ansvarsbegränsning i standardavtal

En ansvarsbegränsningsklausul kan vara både individuellt framtagen och standardiserad, de standardiserade avtalsvillkoren framgår oftast i standardavtalen.³⁰

De standardiserade avtalsvillkoren minskar oftast kostnader genom att de är massproducerade. Att ett avtal är standardiserat betyder att avtalet är färdigskrivet och

²⁶ Torsten, Lundmark, *Friskrivningsklausuler: giltighet och räckvidd* : särskilt om friskrivningsklausuler i kommersiella avtal om köp av lös egendom, Iustus, Diss. Umeå : Univ. Uppsala, 1996, s. 34 & 77.

²⁷ Lundmark, *Friskrivningsklausuler: giltighet och räckvidd*, 34.

²⁸ Ibid, 37.

²⁹ ibid, 38.

³⁰ Ulf Bernitz, *Standardavtalsrätt*, 9:onde upplagan, Nordstedts juridik, 2018, 17.

följer ett redan enhetligt format, och innehåller standardiserade villkor. Detta används för att inte behöva bygga avtal från grunden varje gång.

Standardavtal är vanligt förekommande och finns för att reglera avtalsförhållanden, så som reklamation, betalning och leveranssätt. Ett standardavtal kan utarbetats av bransch-organisationer samt tillgodose parter intressen.³¹

Ansvarsbegränsningar är vanligt att de framkommer i standardavtal och det går att konstatera att en ansvarsbegränsningsklausul innebär en klausul som begränsar en parts ansvar och används för att skilja sig från de allmänna reglerna som gäller.³²

Ett standardavtal måste införlivas genom att komma till kännedom av motparten före avtalet sluts. Det är alltså inte möjligt att förplikta en part som inte visat sig villig att binda sig till en förpliktelse.³³ Regler angående att standardavtal ska införlivas finns inte i den tvingande rätten utan har framkommit av rättspraxis. Många gånger behövs det tas hänsyn till situationen och vilken typ av standardkontrakt det är.

Domstolens krav är som nämnt att avtalet ska komma till motpartens kännedom på skriftligt eller muntligt sätt för att kunna vara en del av avtalet. Normalt sätt görs detta genom att hänvisa direkt till standardvillkoret i avtalet.³⁴ Hänvisning sker förmanligast med hjälp av en referensklausul där det blir tydligt för motparten. Det finns i regel inget krav att motparten faktiskt tar del av klausulen, bara att det ska finnas en möjlighet för motparten att göra det på ett okomplicerat sätt.³⁵

I NJA 1970 s. 478 uppstod en tvist angående ifall ett avtal slöts mellan två parter och inte. I fallet fanns det en force-majeureklausul som aldrig hänvisades till i avtalet. Den ena parten kunde inte prestera enligt avtalet och blev ersättningsskyldig. Frågan i fallet blev ifall parten kan införa ett standardvillkor efter avtalet blivit ingått. HD ansåg att avtalet hade slutits tidigare över telefon, än vad klausulen hade kommit motparten till handa. Om klausulen hade nämnts över telefon hade utkomsten med stor sannolikhet blivit annorlunda, men nu kunde inte klausulen anses införlivad i avtalet.

³¹ Axel Adlercreutz, Lars Gorton, Eva Lindell-Frantz, *Avtalsrätt I*, 14:onde upplagan, Studentlitteratur AB, 2016, 17.

³² Axel Adlercreutz, Lars Gorton, *Avtalsrätt II*, Studentlitteratur AB, 2009, 116.

³³ NJA 1949 s. 645, Grammfonskiveförsäljning..

³⁴ NJA 2000 s. 462, SAS.

³⁵ NJA 1978 s. 432, Adriaesor.

Ett exempel på ett standardavtal där en klausul angående skadeståndsbegränsning finns är NL 17, så kallad "Allmänna leveransbestämmelser för leveranser av maskiner samt annan mekanisk, elektrisk och elektronisk utrustning mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige" där det framkommer att: "Köparen har vid sådan hävning även rätt till ersättning för den skada han lider på grund av säljarens försening i den mån skadan överstiger det maximala vite han kunnat kräva enligt punkt 16. Skadeståndet ska inte överstiga 10 % av den del av priset som hänför sig till den del av produkten som hävningen avser" ³⁶

I punkt 16 i NL17 framkommer det att "Levererar inte säljaren Produkten i rätt tid, har köparen rätt till vite från den tidpunkt som leverans skulle ha skett. Vitet ska utgöra 1 % av det avtalade priset för varje påbörjad vecka förseningen varar. Är endast en del av Produkten försenad ska vitet beräknas på den del av priset som hänför sig till den del av Produkten som på grund av förseningen inte kan tas i bruk. Vitet ska inte överstiga 10 % av detta beräkningsunderlag. Vitet förfaller till betalning vid skriftligt krav från köparen, dock tidigast när Produkten i sin helhet levererats eller vid tidpunkten för hävning enligt punkt 17. Köparen förlorar sin rätt till vite, om han inte har framställt skriftligt krav härom inom sex månader efter att leverans skulle ha skett"

Ett annat standardavtal som finns är ALOS 05, "Allmänna bestämmelser för leverans av varor (utan montage) till offentlig sektor" där det framkommer att: "Skadeståndet omfattar inte ersättning för indirekta förluster såvida inte grov vårdslöshet ligger säljaren till last. Om inte annat avtalats kan skadeståndet för leveransförsening uppgå till högst 20% av priset i den del som hävningen avser" ³⁷

3.3 Begränsning från ansvar och grov vårdslöshet

I standardavtalet ALOS05 i avsnitt 3.2 nämns grov vårdslöshet, vilket kommer att tittas närmre på i detta avsnitt. Grov vårdslöshet räknas nämligen som en del i oskälighetsbedömningen vid bedömningen av en ansvarsbegränsningsklausul. Tidigare

³⁶ NL 17 *Allmänna leveransbestämmelser för leveranser av maskiner samt annan mekanisk, elektrisk och elektronisk utrustning mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige* p. 17.

³⁷ ALOS 05 *Allmänna bestämmelser för leverans av varor (utan montage) till offentlig sektor*, p. 11.

var grov vårdslöshet inte en del i oskälighetsbedömningen, utan detta är relativt nytt.

En part som har varit grovt vårdslös under ett avtal och därmed orsakat skada kan vilja begränsa ansvaret från sin grova vårdslöshet för att inte få lika stora konsekvenser av sitt vårdslösa agerande. Tidigare var det otillåtet att friskriva sig från grov vårdslöshet.³⁸ Men genom praxis har detta ändrats, och HD behandlar ansvarsbegränsning från grov vårdslöshet i NJA 2017 s. 113 angående skadestånd.

Ansvarsbegränsningar blev aktualiserade när konsumentköplagen tillkom. I förarbetena till lagen diskuterades det angående ifall en säljare skulle vara skadeståndsskyldig vid grov vårdslöshet gentemot en konsument. De regler som finns för konsumentköp gäller även för kommersiella avtal, förutom vid vissa undantag som inte tas upp i uppsatsen, därför är förarbetena relevanta att nämna. I förarbeten uppges det att det inte var möjligt att friskriva sig från grov vårdslöshet eller grov försummelse.³⁹ Men som nämnt har detta nu ändrats.

När det kom till att begränsa sig från att underlåta sig att fullgöra ett åtagande så ansågs det inte väsentligt att avgöra ifall det handlar om oaktsamhet eller uppsåt vid en bedömning ifall en ansvarsbegränsningsklausul är giltig. Anledningen till detta var att det oftast är ett medvetet val att underlåta sig åtaganden, och därför räknas det som uppsåtligt. Det som framkommer i förarbeten är att gränsen för en klausuls giltighet ska dras ifall grov försummelse har skett. Men för att generalklausulen ska vara effektiv behövs det att domstolen får en rätt stor frihet vid bedömningen.⁴⁰

Tidigare kom HD fram till att det inte gick att ansvarsbegränsa eller friskriva sig från ansvar för vare sig vårdslöshet eller grov vårdslöshet.⁴¹ I NJA 1992 s. 130 kunde begreppet grov vårdslöshet inte ges en innebörd som var enhetlig. Sedan år 2017 bedömde HD att grov vårdslöshet skulle utgöra en del i oskälighetsbedömningen.

³⁸ Lundmark *Friskrivningsklausuler: giltighet och räckvidd*, 133.

³⁹ SOU 1974:83, 177.

⁴⁰ SOU 1974:83, 178.

⁴¹ Prop. 1975/76:81, 144.

4. Tolkning av ansvarsbegränsningsklausuler

I detta kapitel kommer både ansvarsbegränsningars tolkning samt tolkning av själva avtalet tas upp. Tolkning är viktigt för att domstolen ska kunna avgöra ifall ett villkor kan anses oskäligt eller inte och därefter kunna komma fram till en påföljd.

4.1 Relevansen av tolkning

För en motpart kan det vara svårt att själv tolka vad en ansvarsbegränsningsklausul faktiskt innebär då utformningen av klausulen kan vara förvirrande. En part kan ha lagt in en ansvarsbegränsningsklausul på baksidan av ett kontrakt eller andra vilseledande ställen som inte är uppenbara. En klausul kan ingå som en del av ett villkor som är svårt för motparten att förstå.⁴² Att avgöra vad som gäller och vad avtalsvillkoren faktiskt är kan vara komplicerat för en motpart.

Genom att tolka en ansvarsbegränsningsklausul får klausulen en viss innebörd, vilket i sin tur kan leda till och innebära oskäliga konsekvenser. Tolkningen av en ansvarsbegränsningsklausul är relevant då en jämkning kan komma i fråga efter att klausulen har tolkats. Jämkningsen blir då ett resultat av tolkningen.

När det kommer till tolkningen av själva avtalet finns inget om detta i lagtext, utan doktrin blir av större betydelse vid tolkning. Med tolkning av avtal anses att fastställa ett avtals innehåll utifrån vad som står i avtalet. En ansvarsbegränsningsklausul är inte alltid positiv då den kan begränsa en parts rättigheter.⁴³ En av de lösningarna som doktrinen presenterar är viljeteorin. Viljeteorin innebär att avtalet tolkas enhetligt med det som blivit skrivet i avtalet ifall det som står stämmer överens med en parts vilja.

Det är viktigt att kunna avgöra ifall det finns en vilja för en part att ingå avtalet, och om det finns ett samspel mellan vilja, viljeförklaring (uttrycket för viljan) och på vilket sätt motparten uppfattar partens vilja. Ett problem uppstår när dessa tre inte

⁴² Prop. 1975/76:81, 144.

⁴³ Folke Schmidt, *Typfall, partsavsikt, och partsculpa riktpunkter för avtalstolkning*, Svensk Juristtning, 1959, 497.

hänger ihop och blir otydliga. Det blir en fråga om vad som väger tyngst, det en part uppfattat eller det en part uttryckt? Detta är något som varit en aktuell fråga under en lång tid.⁴⁴ Viljeteorin har i sin tur lett till tillitsteorin som innebär att ett avtal tolkas enligt hur motparten tolkas avtalet när parten var i god tro.⁴⁵

Denna teori finns uttryckt i 32§ AvtL. Vid tolkning av avtal presenteras ofta olika lösningar och dessa behöver prioriteras mellan, men det kan ibland vara svårt att veta vilken lösning som ska prioriteras. I allmänhet vid avtalstolkning är att det den gemensamma partsavsikten som är viktig, som även stöds i NJA 1997 s. 382 och NJA 2003 s. 650. Men i just kommersiella avtalsförhållanden är det ibland svårare att prata om den gemensamma partsavsikten då det ofta handlar om standardavtal. Vid avtalsvillkor som parterna själva avtalar fram gäller samma sak som vid annan avtalstolkning och då har den gemensamma partsavsikten lika mycket betydelse som vid andra avtal. I kommersiella avtal får den språkliga objektiva tolkningen väldigt viktig. Enligt denna metod är det betydelsen av ordalydelsen samt avtalet i sin helhet som blir av stor betydelse.

När ett villkor tolkas i ett avtal finns det vissa regler att ta i beaktning. Nämligen att individuellt framtagna avtalsvillkor går före standardiserade avtalsvillkor, samt att villkor som är preciserade går före villkor som är allmänt hållna. Vilket framkommer i 2016 års rättsfall "Bostadsrättslokalen".

4.2 Oklarhetsregeln

En viktig princip vid avtalstolkning är oklarhetsregeln. Ifall ett avtal är oklart tolkas det till nackdel för den part som varit mest ansvarig för avtalet, även kallat in dubio contra stipulatorem.⁴⁶ Oklarhetsregeln är dock inte en generell regel och används inte hela tiden. Oklarhetsregeln används till exempel när en part fått ett oklart ensidigt utformat standardavtal att till exempel signera.

Ifall en part vill begränsa sitt skadeståndsansvar är det viktigt att klausulen för att begränsa sitt ansvar utformas tydligt, ifall det inte är tydligt finns risken att avtalet

⁴⁴ Jan Ramberg, Christina Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 12:e upplagan, Nordstedt Juridik 2022, 74.

⁴⁵ *Ibid*, 515.

⁴⁶ Bemitz, *Standardavtalsrätt*, 50.

tolkas i förhållande till dispositiv rätt och då kan leda till ett tyngre skadeståndsansvar.⁴⁷

4.3 Restriktiv tolkningsmetod

I både doktrin och praxis har de framkommit att ansvarsbegränsningar ska tolkas på ett restriktivt sätt. Restriktiv tolkning betyder att det finns ett krav på att ansvarsbegränsningsklausulerna ska vara tydlig och precis för att gälla.⁴⁸

Genom att ha tydliga och precisa klausuler minimeras risken att en part missförstår innebörden av dem. Frågan blir ofta ifall ett skadestånd ändå kan sättas åt sidan ifall en ansvarsbegränsningsklausul är otydlig.⁴⁹ Ansvarsbegränsningsklausuler behöver vara tydliga för att kunna åberopas som huvudregel, då det inte finns utrymme för oklarheter i reglerna vid skadestånd. Precis som att det framkommit i doktrin hur ansvarsbegränsningsklausuler ska tolkas i kommersiella avtal så gäller samma sak i köpavtal. Även i praxis, till exempel 2016 års rättsfall "Bostadsrättslokalen", har det framkommit att ansvarsbegränsningsklausuler ska tolkas restriktivt.

4.4 Dold kontroll

När man pratar om tolkning kan man även prata om dold och öppen kontroll, då dessa är två sätt att kontrollera villkor i avtal, genom bland annat avtalstolkning.

Dold kontroll har som syfte att begränsa möjligheten att missbruka avtalsfriheten, genom till exempel ansvarsbegränsningsklausuler som är långtgående. Denna metod kontrollerar villkor i avtal som har sin grund i fastställandet av avtalets innehåll, genom avtalstolkning.⁵⁰ Dold kontroll innebär att domstolen använder sig av regler för att kunna, genom avtalstolkning, fria en drabbad part från oskäligen villkor.⁵¹

I NJA 1980 s. 46 framkommer det att huvudregeln i kommersiella avtal och relationer är att villkor som är tyngande ska uppmärksammas innan avtalets ingång.

⁴⁷ Ramberg & Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 185.

⁴⁸ Adlercreutz, Gorton, *Avtalsrätt II*, 116.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*, 107.

⁵¹ Lundmark, *Friskrivningsklausuler: giltighet och räckvidd*, 96.

Denna princip ska inte utnyttjas som en typ av dold kontroll av villkor som är oskäligen. Om en gemensam partsvilja inte finns är det i stället parternas avsikt som används för avgörande. Den gemensamma partsviljan är det som parterna ville när de ingick i avtalet, vad ville de uppnå med avtalet. Hade parterna en gemensam vilja med avtalet? Partsavsikten är vad en part hade för subjektiv avsikt med avtalet vid avtalsslutet.

Det finns även så kallad öppen kontroll, när det kommer till öppen kontroll är det resultatet av ett avtal som är det som bedöms. Vid utförandet av öppen kontroll är det generalklausulen som är viktigast.⁵² I vissa fall är det föredraget att använda öppen kontroll framför dold, men normalt sett borde innehållet i ett avtal fastställas genom tillämpning av metoder för avtalstolkning först innan något annat.⁵³ Den öppna kontrollen utövar kontroll genom de rättsregler som finns lagstiftat, för att kunna komma åt avtalsvillkor som är oskäligen. Detta sker ofta genom att domstolen jämför eller åsidosätter villkor med hjälp av 36 § AvtL.⁵⁴

Den dolda kontrollen innefattar tolkning och utfyllnad av avtal, medan öppen kontroll utgår från att tillämpa lagregler.

⁵² Adlercreutz, Gorton, *Avtalsrätt II*, 107. Lundmark, *Friskrivningsklausuler: giltighet och räckvidd*, 96.

⁵³ Ramberg & Ramberg, *Allmän Avtalsrätt*, 211.

⁵⁴ Adlercreutz, Gorton, *Avtalsrätt II*, 107.

5. Jämkning av ansvarsbegränsningsklausuler

Det här kapitlet kommer att ta upp och fokusera på 36 § Avtalslagen och dess syfte samt jämkningen av ansvarsbegränsningsklausuler. Bedömningen av oskäligen avtalsvillkor och omständigheter som tas i beaktning vid en bedömning av ifall en ansvarsbegränsning ska jämkas eller inte. Även partförhållandet i avtal kommer att tas upp då domstolen behöver ta i beaktning ifall det är ett jämställt förhållande eller inte. Till sist kommer oaktsamhet tas upp för sig för att ge en tydligare bild av hur oaktsamhet kan påverka en bedömning, då oaktsamhet är en central del i bedömningen.

Under uppsatsen har det tittats på ansvarsbegränsningar och hur dessa tolkas, men en ansvarsbegränsning kan anses vara oskäligen, och när det sker blir jämkning aktuell. När kan jämkning bli aktuell och vad gäller? Hur långt kan en part begränsa sitt ansvar innan begränsningen anses oskäligen?

5.1 36 § Avtalslagen och dess innehåll

Första stycket i generalklausulen anger att avtalsvillkor som är oskäligen med hänsyn till avtalet innehåll eller omständigheterna i övrigt, får jämkas eller lämnas utan avseende. Bestämmelsen i generalklausulen har blivit en central norm med ett brett tillämpningsområde, vilket innebär att 36 § är tillämplig på alla slags avtal och andra typer av rättshandlingar.⁵⁵

De rekvisiten som behöver vara uppfyllda är att det måste finnas ett *avtalsvillkor* och det behöver anses *oskäligt*. Parter är fria att ingå avtal och själva bestämma villkor i avtalet de ingår i.⁵⁶ Dock sträcker sig inte avtalsfriheten hur långt som helst och parter får inte bestämma villkor hur långt som helst. Generalklausulen 36 § AvtL är den bestämmelse som begränsar oskäligen villkor i ett avtalsförhållande.⁵⁷ Hänsyn ska tas till den svagare parten i ett avtalsförhållande,

⁵⁵ Bemitz, *Standardavtalsrätt*, 118.

⁵⁶ Prop. 1975/76:81, 100.

⁵⁷ Ramberg & Ramberg, *Allmän Avtalsrätt*, 189.

men generalklausulen kan även tillämpas vid avtal mellan jämlika parter som kommer att tas upp senare i avsnittet “partsförhållanden”

5.2 Rättsföljderna av 36 § Avtalslagen

Domstolen kan med hjälp av 36 § lättare jämka alternativt åsidosätta avtalsinnehåll helt, vad följden blir beror på vad parterna yrkar på.⁵⁸ I propositionen till generalklausulen anses att åsidosättande eller jämkning av oskäligen avtalsvillkor ska ses som påföljder som är möjliga, oavsett vilka omständigheter som var vid avtalets tillkomst eller ytterligare omständigheter. Det framkommer av propositionen att det finns flera faktorer som spelar in vid valet av påföljd, men domstolen ska vara fri att tillämpa den påföljd som de anser är bäst lämpig i varje enskilt fall.⁵⁹

I kommersiella avtalsförhållanden är det lite mer restriktivt med att jämka avtalsvillkor för att kunna ge utrymme för och respektera avtalsfriheten. Detta betyder inte att det är omöjligt att jämka kommersiella avtal, utan jämkning är viktigt där med men tillämpas försiktigare.⁶⁰

Vid en jämkning sätts en del av ett villkor åt sidan, medan ifall det lämnas utan avseende blir hela villkoret ogiltigt, detta baseras på omständigheterna runt avtalet. Det är viktigt att den svagare parten kan få skydd ifall det behövs, men det finns också avtalsförhållanden där båda parterna är jämbördiga.

Vid ett kontraktbrott ska påföljden vara proportionerlig till själva kontraktbrottet. Ifall påföljden och kontraktbrottet inte är proportionerliga, kan jämkning behövas.

⁵⁸ Lundmark, *Friskrivningsklausuler: giltighet och räckvidd*, 112.

⁵⁹ Prop. 1975/76:81, 109.

⁶⁰ *Ibid*, 104.

5.3 Bedömning av oskäligen avtalsvillkor

Vid en oskälighetsbedömning är det viktigt att titta på och bedöma helheten av avtalsförhållandet genom att kolla på omständigheterna och därefter göra en helhetsbedömning.⁶¹ Förutom helheten läggs också mycket vikt på och hänsyn till avtalets innehåll, omständigheterna vid tillkomsten, förhållanden som senare har inträffat och övriga omständigheter.⁶² Helhetsbedömningen är av stor vikt vid en prövning av parternas prestationer som de avtalat.⁶³

5.4 Omständigheter vid ingående av avtal och dess innehåll

Som framkommer av 36 § AvtL så kan ett avtalsvillkor jämkas ifall villkoret anses oskäligt med hänsyn till innehållet i avtalet, omständigheterna vid tillkomsten av avtalet, senare inträffade förhållanden eller omständigheterna i övrigt. I detta stycke kommer omständigheterna vid ingåendet av avtalet samt dess innehåll att tas upp. Nästa stycke kommer behandla senare inträffade förhållanden.

Innehållet i ett avtal kan ha en påverkan på hur villkorens oskälighet bedöms. Det villkor som blivit ifrågasatt är det som ska prövas. Förutom det relevanta innehållet kan även övrigt innehåll behöva tittas på och beaktas i prövningen. Anledningen till detta är att ett villkor kan vara en börda för en part, men är inte alltid oskäligt i det enskilda fallet bara för det. Detta på grund av att avtalets balans kan vägas upp av villkor som gynnar en part i stället för att utgöra en börda, därför är det viktigt att ta hänsyn till avtalet som helhet.⁶⁴

Ett avtalsvillkor kan anses oskäligt enligt 36 § AvtL, inte bara enligt omständigheter utan även ifall ett villkor strider mot lagstiftning eller god sed. Men ifall villkoret inte strider mot lagstiftningen eller liknande så görs bedömningen om oskälighet i enskilda fallet.⁶⁵ Situationer där ett avtalsvillkor kan anses oskäligt med hänsyn till innehållet i avtalet, är ifall prestationerna i avtalet är ojämna. Detta uppstår när brottet är oväsentligt och en avtalspart begär att till exempel häva avtalet. Men som nämnt tidigare är inte jämkning alltid en självklar påföljd i kommersiella

⁶¹ Prop 1975/76:81, 111.

⁶² SOU 1974:83, 195.

⁶³ Prop. 1975/76:81, 106.

⁶⁴ Avtalslagen (1915:218) (AvtL) 5 kap.

⁶⁵ SOU 1974:83, 116–117.

avtalsförhållanden som är ojämbördiga, eftersom det medför ett visst risktagande.⁶⁶ Hur lätt det är att jämka ett avtal kan även bero på vad för typ av avtal det är, ifall det är ett standardavtal eller inte. Ifall det är ett standardavtal där innehållet har bestämts av en enskild, stark part kan det finnas större möjlighet att jämka, ifall det leder till ett ojämnt avtal. Medan i standardavtal där villkoren diskuterats fram av två parter som är jämställda, anses mer sällan oskäligen.⁶⁷ Klausuler som avser att endast en part kan och får ta beslut i frågor avseende avtalet, kan behöva jämkas med hjälp av 36 §.⁶⁸ Även i situationer där ett villkor i ett avtal har som syfte att kringgå en lagregel, som inte är dispositiv, kan 36 § AvtL användas.⁶⁹

Som förstått så har innehållet i ett avtal en stor betydelse när det kommer till att tillämpa 36 § AvtL. Ett villkor kan vara acceptabelt och skäligt även om det först kan verka som om det ska anses oskäligt. Detta är anledningen till att en bedömning av helheten är så viktig. Förutom innehållet i ett avtal så kan de omständigheter som finns när två parter ingår i ett avtal ha en betydelse vid bedömning om oskälighet.⁷⁰

Omständigheterna runt ett avtal kan få inverkan på oskälighetsbedömning eftersom det kan vara otrevligt bemötande eller annat inblandat. När det kommer till omständigheterna vid ingåendet av ett avtal diskuteras detta i SOU 1974:83, angående att omständigheterna ska falla inom 36 § AvtL tillämpningsområde och bakgrunden till detta. I situationer där det kan finnas flera ogiltighetsgrunder, men omständigheterna i avtalet uppnår inte de rekvisit som framkommer i 28-33 § Avtalslagen, kan 36 § ibland bli tillämplig.⁷¹ I Avtalslagen (1915:218) (AvtL) finns det två paragrafer, 31 § som handlar om ocker och 33 § som tar upp förfaranden i strid mot ond tro och heder. Det framkommer att 36 § AvtL ska kunna tillämpas i de situationer och under de omständigheter som inte faller eller kan anses falla inom de rekvisit som tas upp i 31 § eller 33 § Avtalslagen.⁷²

⁶⁶ Prop. 1975/76:81, 118–119.

⁶⁷ Ibid, 118.

⁶⁸ Prop. 1975/76:81, 118, SOU 1974:83, 18.

⁶⁹ prop. 1975/76:81, 121.

⁷⁰ Prop 1975/76, 125.

⁷¹ Ramberg & Ramberg, *Allmän Avtalsrätt*, 152-153.

⁷² Ibid, 157.

Om ett avtal sluts genom att en part använt sig av en otrevlig taktik kan 36 § tillämpas.

Både agerande, omständigheter och innehållet i avtalet är av vikt vid en bedömning. Ifall en svagare part har brister som påverkar hur händelsen företar sig, men bristerna har inte utnyttjats av den starkare parten är detta ändå relevant i en bedömning. Det kan även vara relevant ifall den svagare parten inte har tillräckliga språkkunskaper och till följd av detta inte förstår villkoren ordentligt.⁷³ En parts sätt att agera och ifall de har uppsåt eller inte med sitt agerande spelar en mindre roll när 36 § tillämpas. Ifall en part ger missvisande uppgifter kan detta leda till jämkning, oberoende av ifall parten var i ond tro eller inte.⁷⁴

Det är av stor relevans att göra en helhetsbedömning, och för att göra en helhetsbedömning inkluderar det att domstolen tar omständigheterna i ett avtal i beaktning vid en bedömning av ifall en ansvarsbegränsningsklausul är skälig eller inte. Villkoren i ett avtal kan verka skälig vid första anblick men vid en bedömning av omständigheterna och helheten kan det framkomma att den inte är det, eller tvärt om.

Som nämnt kan en part utnyttja den andres oförstånd genom att begränsa sitt ansvar till en oskälig nivå i en ansvarsbegränsningsklausul. Därför är det viktigt att ta allt i beaktning för att domstolen ska få fram all information runt avtalet och därefter kunna bedöma skäligheten av ansvarsbegränsningsklausulen.

5.5 Senare inträffade förhållanden

En fråga som kan uppstå är vad som gäller ifall ett förhållande har ett typ av förhållande när avtalet ingås, men förhållandet ändras efter hand att avtalet ingåtts. Ifall ett villkor ska ändras vid ett förhållande som inträffar under ett senare tillfälle, behöver det vara oskäligt.⁷⁵ Vid senare inträffande förhållanden är det relevant ifall parterna visste att omständigheterna skulle kunna komma att ändras under avtalets gång, då oskälighet bygger på ojämnhet mellan parterna. Detta är mest relevant vid långvariga avtal, än ifall avtalet löper under en kortare tid. Exempel på senare inträffade

⁷³ Prop. 1975/76:81, 126.

⁷⁴ Prop. 1975/76:81, 125–126.

⁷⁵ Ibid, 127.

förhållanden kan vara inflation eller krig. Om avtalet blir oskäligt till följd av en senare inträffad händelse kan det jämkas.⁷⁶

Att ta förändrade förhållanden i beaktning är viktigt då en part kan ha känt till att förhållandena skulle komma att ändras under avtalets gång, och på så sätt utforma en ansvarsbegränsningsklausul efter detta. En part kan ha varit mer förberedd än den andra på ändrade förhållanden, och då blir parterna ojämbördiga. Men om båda parterna har räknat med att det finns en risk att förhållandena ändras och kommit överens om vilken av parterna som ska stå för risken vid förändrade förhållanden, är jämkning som regel inte påkallat.

5.6 Partsförhållanden

När det kommer till bedömning och tolkning av en ansvarsbegränsningsklausul är parternas förhållanden en viktig grund och kan bli relevant vid bedömningen angående jämkning av avtal. Det finns en risk att en part misstar sig angående vilka konsekvenser som finns vid en avtalad riskfördelning.⁷⁷

Det finns en risk att förhållandena i ett avtal ändras vid långvariga avtal, vilket försvårar möjligheten att bedöma förhållandena. Ett köpeavtal kan till exempel vara knutet i ett serviceavtal.⁷⁸

Partsförhållandena kan se olika ut, det kan vara mellan ett litet och stort företag inom ett kommersiellt avtal, eller mellan näringsidkare och en köpare, men då är det ett konsumentavtal.

Domstolarna ska ta i beaktning ifall det är så att en av parterna har en underlägsen ställning eller inte i avtalsförhållandet. Det behövs nämligen tas hänsyn till den svagare parten i ett förhållande. Genom 36 § Avtalslagen kan andra förhållanden mellan parter också bli skyddade. Skydd för en underlägsen part kan även behövas i standardavtal.⁷⁹

I avtal där det finns jämbördiga parter, innebär det att ingen är i underläge

⁷⁶ Adlercreutz & Gorton, *Avtalsrätt II*, 328 & 329.

⁷⁷ Prop. 1975/76:81, 127.

⁷⁸ Ibid, 129 & Prop. 1988/89:76, 66.

⁷⁹ SOU 1974:83, 109-111.

gentemot den andra. Det är vanligare med rättsfall som behandlar avtal mellan ojämbördiga parter, men det finns några avgöranden där en tvist har uppstått mellan jämbördiga parter och jämkning med stöd av 36 § AvtL då har varit relevant att diskutera.

Skiljedomen från 2010 är ett exempel, skiljedomen diskuterade ett avtal mellan KPMG AB och ProfilGruppen AB, där dessa parter var jämbördiga. I skiljedomen jämkas en avtalad ansvarsbegränsning med hjälp av 36 §, i detta fallet i ett uppdragsavtal. Skiljenämnden menade att även om det finns ett krav på restriktivitet från förarbetena, kan det fortfarande vara berättigat att jämka en ansvarsbegränsning. I det fallet måste det göras en helhetsvärdering vid jämkning.⁸⁰ Stefan Lindskog, som tidigare var ordförande i skiljenämnden, har skrivit om skiljedomen samt tillämpningen av 36 § Avtalslagen.⁸¹ Stefan Lindskog menar att 36 § AvtL är en regel för att justera effekterna av avtalet när den inte fungerar så som den borde. Han menar att jämkningsregeln ger plats för att justera kommersiella avtal, och den justeringen ska utgå från marknadsideologin som är grunden för det förmögenhetsrättsliga regelsystemet.

NJA 2022 s. 354 "Skatterådgivarens ansvarsbegränsning" är också ett rättsfall där 36§ används för att jämka avtal mellan jämbördiga parter.

I NJA 2022 s. 354 är det parterna moderbolaget Hemåt fastigheter AB och PwC som det handlar om. Hemåt äger kommersiella fastigheter i olika delar i Kalix och Boden. Hemåt anlitate PwC för att de skulle utreda vilka skattemässiga konsekvenser som kunde uppstå vid en överlåtelse av Fastigheten (som ägdes av Bostadsrättsföreningen Hemåt i Boden) ifall denne blev överlåten till ett av de bolag som fanns i koncernen. Fastigheten överläts till dotterbolaget Hemåt Boden Två. Bostadsföreningen sattes sedan i likvidation under 2015. Under 2016 meddelade inskrivningsmyndigheten att betalningen av stämpelskatten inte medgavs. Hemåt lämnade in en överklagandeskrift som togs fram av PwC, men tingsrätten avlog Hemåts överklagande. Hemåt överklagade det beslutet. Hovrätten tillät inte prövning. Tvisten som blev handlade om ifall PwC var skyldiga att betala skadestånd åt Hemåt på grund av rådgivningen PwC utfört och ifall rådgivaren har varit oaktsam.

⁸⁰ "KPMG-domen", skiljedomen 2010, 41.

⁸¹ Boel Flodgren, *Jämknig av kommersiella avtal mellan jämbördiga parter-reflektionerkring 36§ avtalslagen utifrånågra aktuella rättsliga avgöranden*, Svensk Juristtidning, 2024, 42.

Resultatet blev att Pwc's ansvarsbegränsning inte jämkades. De två parterna var jämbördiga och därför finns det inget som var orättvist relaterat till parternas förhållande. Domstolen tittade på PwC's agerande som varit oaktsamt. Oaktsamhet kommer att diskuteras längre ner i uppsatsen.

NJA 2017 s. 113 är ett fall, mellan ojämbördiga parter, som också är relevant angående partförhållanden och skäl till jämkning.

I NJA 2017 s. 113 finns ett avtal om en överlåtelsebesiktning av en fastighet, och det har uppkommit en fråga ifall en ansvarsbegränsning i avtalet kan jämkas. Makarna D.R och T.R köpte en fastighet år 2010, där fastigheten var bebyggd med en villa där M.J var beställare och uppfört detta på entreprenad. En besiktning hade utförts innan makarna tillträdde. MJ hade träffat avtal med Besiktning AB angående en överlåtelsebesiktning, och gjort detta inför makarna. I 2011 tillträdde makarna fastigheten, men upptäckte sedan fel som inte hade antecknats vid besiktningen. Köparna begärde skadestånd av besiktningsmannen då besiktningen inte hade gjorts korrekt. Det fanns en ansvarsbegränsningsklausul i avtalet som begränsade skadeståndsskyldigheten för besiktningsmannen, men makarna hävdade att detta villkor inte ska gälla då besiktningsmannen hade varit grovt vårdslös vid utförandet av jobbet.

Tingsrätten bedömde att besiktningsmannen hade varit vårdslös då besiktningen inte gjorts ordentligt. Eftersom felet varit lätta att upptäcka samt att besiktningsmannen inte antecknat fel har han varit grovt vårdslös. Tingsrätten anser därför att ansvarsbegränsningsklausul i avtalet ska sättas åt sidan. Hovrätten bedömer dock inte besiktningsmannen som grovt vårdslös då han inte kan anses ha varit hänsynslös, och såg ingen anledning att tillämpa 36 § AvtL.

HD går igenom skadeståndsansvaret som finns enligt konsumentköplagen och redovisar metoder som finns för att jämka en ansvarsbegränsningsklausul. I punkt 17 uppgav HD att en besiktning är en immateriell tjänst, och därför är det allmänna kontraktsrättsliga principer som blir tillämpliga, och tjänsten faller utanför konsumenttjänstlagen. Grunden för en besiktningsmans skadeståndsansvar kan anses vara ett vårdslöshetsansvar vid fel i en tjänst. Enligt punkt 18 betyder det faktum att det inte är konsumenttjänstlagens regler som är tillämpliga, att besiktningsman kan begränsa sitt ansvar utan hinder. I punkt 49 menar HD att i avtalet är besiktningsmannen ersättningsskyldig för skada ifall han orsakat detta genom grov vårdslöshet.

Ansvarsbegränsningen kan inte anses oskäligen i sig enligt HD. Det som får betydelse vid bedömningen är det som HD uppger i punkt 49, där HD menar att besiktningen utfördes för säljaren och inte för köparen, och därför tar besiktningen inte sikte på en köparens risk utan på hur säljarens situation ser ut. Köparen kan därför inte förutsätta att besiktningen ska uppfylla köparens undersökningsplikt. Det faktum att besiktningen var för en säljare förändrar både utlåtandets innehåll och själva utförandet av besiktningen. Det ändrar även hur vårdslöshet bedöms. På grund av förhållandet ansågs besiktningsmannens besiktning inte lika allvarlig eftersom säljaren har mer kunskap om fastigheten än vad köparen har. HD kommer därför fram till att ansvarsbegränsningsklausulen i avtalet fortsatt ska gälla.

Det faktum att HD tar själva partsförhållandet i beaktning bekräftar att partsförhållandena är relevanta vid en bedömning. Ifall besiktningen hade utförts för köparen, hade avtalet varit mellan besiktningsmannen och konsumenterna. Då hade besiktningsmannen varit den ”starkare” i förhållandet samt att konsumentköplagen hade varit relevant. Partsförhållandet hade då varit ojämbördigt. Men då besiktningen utfördes åt säljaren och säljaren ansågs ha mer kunskap, ändrades bedömningen av vårdslöshet.

NJA 2017 s. 113 blir ett tydligt exempel på hur bedömningen kan ändras beroende av vilka parterna är, säljaren var den primära parten och inte konsumenten blev förhållandet annorlunda och därmed blev utfallet förändrat från vad det hade kunnat bli.

5.7 Oaktsamhetskravet

Oaktsamhet togs även upp i kapitel 2 i förhållande till skadeståndsskyldighet. Oaktsamhet är även en viktig del i bedömningen angående oskälighet, därför tas de upp en gång till i förhållande till ansvarsbegränsningsklausuler för att ge en tydligare bild av varför oaktsamhet är viktigt för domstolen vid bedömningen av oskälighet.

Oaktsamhetskravet, även kallat aktsamhetskrav, är ett begrepp som används för att bedöma ifall en persons agerande har varit vårdslöst. Det handlar om att bedöma ifall en part har uppfyllt den grad av försiktighet och omsorg som är rimligt under omständigheterna. Det går att bedöma oaktsamhet både objektivt och subjektivt. Subjektiv bedömning görs genom att se om personen hade skäl att agera på ett oaktsamt sätt. Medan vid objektiv bedömning tittas det på ifall handlingen i sig var vårdslös.

Av ovanstående rättsfall, NJA 2022 s. 354 och NJA 2017 s. 113, framkommer det att förutom partförhållandet, är en omständighet som är viktig vid bedömning av oskälighet oaktksamhet, som antingen leder till jämkning av en ansvarsbegränsningsklausul, eller inte.

I NJA 2022 s. 354 “Skatterådgivarens ansvarsbegränsning” har det uppkommit oaktksamhet som blir relevant vid bedömningen.

I punkt 24 konstateras det att PwC har agerat oaktamt eftersom PwC inte gav Hemåt information om rättsläget. I punkterna 25 och 26 framkommer det att uppdragsgivaren är den som behöver bevisa ifall uppdragstagaren har orsakat uppdragsgivaren en utgift, och att ekonomisk förlust behöver bedömas utifrån hur oaktamt handlande påverkat förmögenhetsställningen. Oaktksamhet är centralt när en bedömning görs angående om en ansvarsbegränsning ska jämkas, som skrivet i punkt 39. I punkt 40-41 anges det att PwC:s oaktksamhet inte är en anledning till att jämkas ansvarsbegränsningen och att skadeståndsskyldigheten därför ska begränsas som följer av den avtalade begränsningen. HD bedömer därför att PwC ska betala 444 000 kr, som angett i den avtalade begränsade skadeståndsskyldigheten.

I “Skatterådgivarens ansvarsbegränsning” har PwC, som är rådgivare, varit oaktamt. Men enligt punkt 39 går det inte att undvika helt och hållet att det uppkommer en skada som hänger ihop med oaktksamhet i en rådgivningsverksamhet. Därför är det normalt sätt rimligt att en uppdragstagare kan skydda sig mot omfattande ersättningskyldighet till följd av skador, med hjälp av ansvarsbegränsningar.

I punkt 40 framkommer det att jämkning sker med stöd av 36§ AvtL baserat på en samlad bedömning av omständigheterna i avtalet. Baserat på domstolens bedömning av omständigheterna kommer domstolen fram till att PwC’s ansvarsbegränsning inte ska jämkas.

Bedömningen i “Skatterådgivarens begränsning” visar på hur viktigt omständigheterna är i avtal. Oaktksamhet ses som en grund för att jämkas en ansvarsbegränsning i många fall. Vid första anblick har PwC varit oaktamt, och det kan då anses att PwC’s ansvarsbegränsning ska jämkas. Men genom att titta på vilken bransch det handlar om så anses det vanligt förekommande att begränsa sitt ansvar i rådgivarverksamheter. På så sätt ändras bedömningen och ansvarsbegränsningen jämkas inte, därför är det viktigt att ta allt i beaktning, både oaktamheten men även allt som är kopplat till oaktamheten.

Det uppkom en debatt i och med NJA 2022 s. 354, då vissa var öppna för en generösare tillämpning av 36 § på just kommersiella avtal, i Andrea Algårds och Niklas Arvidssons artikel om Skadeståndsansvar för juridisk rådgivning, finns ett citat som lyder "Tiden får utvisa om 'Skatterådgivarens ansvarsbegränsning' utgör början på ett skifte i synen på 36 § avtalslagen och dess tillämpning i kommersiella förhållanden."⁸² Medan andra anser att det uppkommit ännu fler oklarheter angående gränsen för möjligheten att jämka kommersiella avtal i NJA 2022 s. 354, men detta kan även bidra till en utveckling iväg från det tydliga restriktivitetskravet.

Enligt Lars Gorton och Eva Lindell-Frantz framkommer det att det finns en möjlighet att användningen av 36§ utvecklas och därmed tillslut går före den traditionella avtalstolkningen. De nämner även att användningen av 36 § inte bidrar så mycket till en bättre förutsägbarhet i tvister som uppstår i avtalsrätt.⁸³

En minoritet ansåg inte att det handlade om grov vårdslöshet, men att det ändå uppkommit vårdslöshet av en svårare grad. Synen på att jämkning kan vara aktuellt även vid vårdslöshet som inte är grov representerar att synen på oskälighet i kommersiella avtal förändras och en utveckling av 36 §. Majoritetens synpunkt, att jämkning inte var möjligt, förstås så att den ribba som finns för jämkning kan anses vara relativt låg.

Högsta domstolens bedömning ledde till motargument av justitieråd som menade att PwC hade varit klart klandervärda och oaktsamma då de orsakat Hemåt kostnader på grund av oaktsamhet. Hemåt behövde förlita sig på att PwC agerade aktsamt, eftersom Hemåt inte hade möjlighet att utforma uppdraget annorlunda men PwC hade kunnat se till att agera aktsamt.

Åsikterna angående hur oaktsamhetskravet i en ansvarsbegränsningsklausul ska bedömas är inte helt enhetliga. Men både NJA 2017 s. 113 och NJA 2022 s. 354 ger en bild av hur HD bedömer jämkning av ansvarsbegränsningar i vardera fallen i två olika situationer.

⁸² Algård, Andrea, Arvidsson, Niklas, *Skadeståndsansvar för juridisk rådgivning*, Svensk Juristtidning, 2023, 20.

⁸³ Ibid, 97, 106, 109.

6. Avslutande kommentarer och analys

För att avsluta och sammanfatta uppsatsen med koppling till frågeställningen kommer här avslutande kommentarer och analys. Frågorna som jag haft som syfte att besvara var:

Vad krävs för att 36 § AvtL ska kunna begränsa en ansvarsbegränsningsklausul i ett avtal?

Vad är en ansvarsbegränsning och hur ska den tolkas?

Under uppsatsen har det kunnat konstateras att ansvarsbegränsningar är vanligt i avtal, och det är även förekommande i kommersiella avtal även om det är ovanligare. Anledningen till att ta med en ansvarsbegränsning är ofta att en part vill skydda sig själv från för stora förluster, till exempel genom att lägga till ett takbelopp på skadestånd. En uppdragstagare vill genom en ansvarsbegränsningsklausul ofta skydda sig mot konsekvenser som kan uppstå vid misstag. Men även om ansvarsbegränsningar ofta är till för att skydda en part betyder det inte att de alltid är skäliga, utan ifall en ansvarsbegränsning är oskälig behöver den kunna jämkas eller åsidosättas.

I denna uppsats har jag undersökt tillämpningen av 36 § Avtalslagen, i förhållande till ansvarsbegränsningsklausuler. Det framgår att 36 § Avtalslagen spelar en avgörande roll när det kommer till att skydda parter mot avtalsvillkor som anses oskäliga.

Analysen som gjordes av rättsfallen NJA 2022 s. 354 och NJA 2017 s. 113 visar att domstolen väger in en del olika faktorer i sin bedömning av oskälighet, såsom parter agerande och grad av oaktsamhet som förekommit. Av praxis framgår det att Högsta domstolen betonar skyddet för den svagare parten i avtalsrelationer. Den striktare bedömningen av oskälighet kan medföra konsekvenser för kommersiella avtal, i relation till små samt medelstora företag.

I NJA 2022 s. 354 blev det tydligt att 36 § AvtL är en utgångspunkt som används vid prövning av en ansvarsbegränsning. Men man kan fråga sig ifall restriktiviteten som nämns i förarbetena när generalklausulen diskuteras inte länge är lika fast. I de fall där jämkning inte har blivit aktuellt så har det inneburit att beteendet inte har varit illa nog. Utan där var det kriterierna för jämkning som var relevanta, snarare än restriktivitet. Ursprungligen är restriktivitet som gäller vid tillämpningen av 36 §,

som även kommer till uttryck i förarbetena, men detta verkar inte längre vara lika fastställt som tidigare. Som nämnt så är det en helhetsbedömning som krävs för att ordentligt kunna avgöra vad som ska gälla i varje enskilt fall. Det är svårt att få till förutsägbarhet vid bedömningar just eftersom varje fall måste prövas nyanserat och omständigheterna måste tas i beaktning, då alla fall är olika. Grov vårdslöshet är inte ett ensamt avgörande kriteriet i en prövning, men det har ändå en betydelse vid en bedömning. I NJA 2022 s. 354 kan man se att vårdslösheten har en betydande roll vid en bedömning, men den är inte ensamt avgörande.

Både NJA 2017 och NJA 2022 gav HD en vägledning för vilka faktorer som kan vara betydelsefulla vid en bedömning av ansvarsbegränsningar och dess oskälighet. Ifall en ansvarsbegränsning är skälig eller oskälig och hur den påverkar själva avtalsförhållandet eller ifall en part har varit vårdslös och till vilken grad. När generalklausulen tillämpas ska det göras på saklig grund på ett nyanserat och hyfsat restriktivt sätt. I kommersiella avtal behövs det tas mer hänsyn till avtalsfriheten. Parternas förhållande är också en sak att beakta, ifall de är jämbördiga eller ifall det finns ojämnheter i avtalet. Det nämnda är faktorer som kan komma att beaktas i en bedömning, men eftersom det görs helhetsbedömningar kan det också hända att vissa kriterier inte tittas på, eller tittas extra på.

Trots den flexibilitet som finns att jämka oskäliga ansvarsbegränsningsklausuler, medför tillämpningen av 36 § AvtL utmaningar. Då varje fall kräver en analys av alla de relevanta omständigheterna som finns, leder detta till olika resultat beroende på hur omständigheterna tolkas. Resultatet är därför väldigt kontextuellt och tolkningsbaserat och utgången är svår att förutsäga. Högsta domstolen har ett stort tolkningsutrymme, och tolkningen kan därför ge ett annat resultat än vad som förväntades från början, därför blir tolkningen en central del för att kunna få ett så bra resultat som möjligt.

Men även om resultatet är svårt att förutsäga, erbjuder 36 § AvtL ett skydd mot oskäliga villkor och bidrar till rättsutvecklingen genom att skapa ett rättsläge där praxis anpassas kontinuerligt till nya situationer. Gränserna för tillämpningen av 36 § AvtL kommer att fortsätta utvecklas i takt med nya rättsfall, vilket ger avtalsparter en anledning att utforma sina ansvarsbegränsningar noggrant.

Sammanfattningsvis är det svårt att säga exakt vart gränsen går för ansvarsbegränsningar i ett kommersiellt avtal. Helhetsbedömningen kan bli så olik i varje fall och det kan vara svårt att hitta ett exakt mönster för vart gränsen går. Men det går att notera vilka olika faktorer som kan tas i beaktning i en helhetsbedömning:

partförhållanden, oaktsamhet, omständigheter vid ingående av avtal och övriga omständigheter som kan leda till obalans i avtalet. Man kan konstatera att området fortsätter att utvecklas genom praxis, och studien i uppsatsen indikerar att rättsutvecklingen går mot en ökad hänsyn till skälighet.

7. Källförteckning

Offentligt tryck

Statens offentliga utredningar

SOU 1974:83 Generalklausul i förmögenhetsrätten

Propositioner

Prop 1970:20

Prop. 1972:5

Prop 1975/65:81

Prop 1975/76:81

Prop. 1988/89:76

Litteratur

Adestam, Johan och Arvidsson, Niklas. *Avtalsbrott och skadestånd – skuldprincipen i svensk avtalsrätt*, Svensk Juristtidning, 2021. <https://svjt.se/svjt/2021/48>

Adlercreutz, Axel och Gorton, Lars. *Avtalsrätt II*, sjätte upplagan, Juristförlaget i Lund, 2010.

Adlercreutz, Axel., Gorton, Lars., och Lindell-Frantz, Eva. *Avtalsrätt I*, 14:onde upplagan, Studentlitteratur AB, 2016.

Algård, Andrea och Arvidsson, Niklas. *Skadeståndsansvar för juridisk rådgivning*. Svensk Juristtidning, 2023. <https://svjt.se/svjt/2023/1>

Bernitz, Ulf. *Standardavtalsrätt*. 9:onde upplagan. Nordstedts juridik, 2018.

Flodgren, Boel. *Jämkning av kommersiella avtal mellan jämbördiga parter reflektioner kring 36 § avtalslagen utifrån några aktuella rättsliga avgöranden*. Svensk Juristtidning, 2024. <https://svjt.se/svjt/2024/32>

Hellner, Jan., Hager, Richard., och Persson, Annina H. *Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt*. Första häftet Särskilda avtal, Sjunde upplagan. Norstedts Juridik, Stockholm, 2019.

Hellner, Jan., Hager, Richard., och Persson, Annina H. *Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt*. Andra häftet Särskilda avtal, Sjunde upplagan. Norstedts Juridik, Stockholm, 2019.

Hellner, Jan och Radetzki, Marcus. *Skadeståndsrätt*. Nordstedts Juridik, 2021.

Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod I*: Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), Juridisk metodlära, 1. uppl. Studentlitteratur, Lund, 2013.

Lundmark, Torsten, *Friskrivningsklausuler. Giltighet och räckvidd*. Akademisk avhandling, Iustus förlag, Uppsala, 1996.

Ramberg, Christina. *Malmströms Civilrätt*. 27:e upplagan, Stockholm: Liber, 2022.

Ramberg, Jan och Ramberg, Christina. *Allmän avtalsrätt*. Elfte upplagan. Norstedts juridik, Stockholm, 2022.

Schmidt, Folke. *Typfall, partsavsikt, och partsculpa - riktpunkter för avtalstolkning*. Svensk Juristtidning, 1959. <https://svjt.se/svjt/1959/497>

Rättsfall

NJA 1949 s. 645

NJA 1978 s. 432

NJA 1980 s. 46

NJA 1992 s. 130

NJA 2000 s. 462

NJA 2012 s. 725

NJA 2016 s. 237

NJA 2017 s. 113

NJA 2020 s. 115.

NJA 2022 s. 35

”KPMG-domen”, skiljedomen 2010.

Allmänna bestämmelser

ALOS 05 Allmänna bestämmelser för leverans av varor (utan montage) till offentlig sektor

NL 17 Allmänna leveransbestämmelser för leveranser av maskiner samt annan mekanisk, elektrisk och elektronisk utrustning mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige

Lexinokommentarer

Lexino lagkommentar till Skadeståndslagen (1972:207) 2 kap 1§. Märten Scult

